

М. АНТОНОВИЧ-РУДНИЦЬКА

ОЛЕКСА СТЕФАНОВИЧ

Вінніпер

1970

Едмонтон

Накладом УВАН

UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES

Series: Literature

No. 11

Maryna ANTONOVYCH-RUDNYČKA

OLEKSA STEFANOVYCH

Winnipeg

1 9 7 0

Edmonton

Published by the Academy

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

Серія: Література

Ч. 11

Марина АНТОНОВИЧ-РУДНИЦЬКА

ОЛЕКСА СТЕФАНОВИЧ

diasporiana.org.ua

Вінніпер

1970

Едмонтон

Накладом УВАН

Відбитка з Збірника «Слово»
Том. 4 (1970)

М. Антонович-Рудницька

ПРО ПОЕТА, ЩО НЕ ВМЕР УВЕСЬ
(Олекса Стефанович, 1900 - 1970)

Non omnis moriar . . .
Horatius

У неділю, 4 січня 1970 р., помер у старечому домі Олекса Стефанович і був похований на саме Різдво, 7 січня, десь на цвинтарі невеликого містечка під Баффало. Помер так само самотно, як самотно проходило його життя. Його вдача — скромна, замкнена в собі, похлива, настрожена, підзорлива, вражлива і недовірлива, тримала його завжди осторонь від людей і не сприяла близьким зв'язкам. На старість ці риси його вдачі мабуть ще загострились, так що з ним було навіть важко нав'язати контакт або побачитись. Внаслідок цього відомості про його життєвий шлях дуже скупі. Народився він на Волині (навіть невідомо, де саме), вчився в Острозі та Житомирі. 1922 р. переїхав до Праги в ЧСР, де студіював на Карловому та на Українському Вільному університетах. З Праги виїхав під кінець Другої світової війни (1945) до Німеччини, а звідти до Америки, де й жив до кінця своїх днів у Баффало.

Він був середнього зросту, з високим відкритим чолом і чорними очима. Темне, кучеряве волосся наче німбом обрамовувало його смагляве обличчя. Волосся якось ніколи не вкладалось на голові, а стирчало на всі боки, і через це Стефановича звали „одуванчиком”.

Олекса Стефанович належав до празької школи поетів — тепер би її назвали „празькою групою”. Властиво важко їх називати групою, а ще менше школою, бо ніякі виразні спільні прикмети не об'єднували їх творчості, яка в кожному з поетів плила своїм індивідуальним річищем. Головною ознакою, що єднала цих поетів, була більша або менша залежність чи приналежність до духового осередку львівського Літературно-Наукового Вісника за редакцією Дмитра Донцова, який стояв на позиціях українського націоналізму. Більшу або меншу приналежність до цього політичного світогляду членів празької школи треба було б докладно прослідити. Назагал можна сказати, що деякі поети у своїх творах відкрито ширили ідеологію українського націоналізму, наприклад, Ольжич, Теліга і до певної міри Маланюк. У Стефановича тільки де-не-де трапляються вияви такого „плякатного героїзму”, як, наприклад, відомі рядки з незакінченої поеми „Базар”:

„Витривать, витривать, брате,
У боротьбі.

Чотири гранати — для ката,
А п'ята собі.

середовища і тим журналам, у яких Стефанович друкувався: ЛНВісник, Самостійна Думка, Студентський Вісник. Всі во-

Сюди належать до деякої міри „Крути” і ще, може, два-три приклади. Це була свого роду данина домінуючим настроям ни були носіями націоналістичних ідей.

Коли шукати серед празької групи близьку Стефановичеві поетичну душу, то найбільшу співзвучність найдемо в його землячки, Оксани Лятуринської. Вони вдумливо заглиблялися в нашу легендарну давнину, намагаючися відчувати й передати те, що було в ній суттєве. Обоє хотіли відтворити праобраз і чар своєї вужчої батьківщини — Волині, коли вона ще була землею деревлян. Але тут подібності між двома мистцями слова кінчаються; Стефанович був настільки своєрідний, індивідуальний та ізольований у своїй творчості, що зайво дошукуватись подібностей з кимсь іншим.

Головна прикмета Стефановича-поета, яка передусім ризнить його від інших, це вперте і послідовне, майже неймовірно-докладне випрацювання вірша. Стефанович буквально карбував, шліфував, цизелював не тільки кожне слово щодо точності його значення, щодо музичності кожного його складу і звуку, а ще намагався передати умисними вищуканими сполуками приголосних з голосними драматичне напруження, відповідне до змісту вірша. Він шукав для кожної теми якнайвідповіднішу форму, склад, ритміку, рими і поетичні образи. Навіть стиль і характер мови змінювався згідно з історичним тлом, добою, нагодою або настроєм, який треба було в даному творі передати. Його окремі вірші переходили десятки редакцій, варіацій та змін. Він, властиво, ніколи не переставав шукати остаточної, ідеальної форми свого поетичного вислову.

Не завжди це безконечне вдосконалювання виходило віршеві на користь, він ставав часом дещо вимучений, бо десь у процесі трансформації губилися його непосредність, свіжість і спонтанність, його початкове натхнення. Але Стефанович був типовий перфекціоніст, що прагнув і шукав якомога нових і кращих можливостей.

Дві збірки його віршів вийшли друком у Празі: „Поезії” — 1927 р. та „Stephanos” — 1939 р.

Свій літературний шлях Стефанович почав з емоційної, інтимної, настроєвої лірики — описуючи зміни, що заходять у природі під впливом різної пори дня і року або погоди. Потім він розробляв історичну, мітологічну та релігійну тема-

тику, а в зрілому віці творить окремий цикл віршів під назвою „Кінецьсвітне”. Тут, у формі грізних пророцтв-проклять, він дає жахливу картину Апокаліпси. Цікаво, що Стефанович створив свій цикл „Кінецьсвітне” тоді, коли атомова зброя ще не була відома, але, читаючи його тепер, здається, що поет інтуїтивно передбачав якраз такий кінець світу.

Через широкий діапазон емоційного напруження, Стефановичеву творчість тяжко обмежити до лірики і взагалі підігнати під мірку якогось одного жанру, бо він переростає їх рамки. Таке явище теж не рідке між талановитими мистцями, і тому дивно й непереконливо виглядають намагання деяких теоретиків літератури або мистецтва, які, з усіх сил, пробують допасувати визначну індивідуальність до вимог якогось одного стилю чи напрямку, за всяку ціну закаталогізувати його у відповідну рубрику, причепити ярличок з дефініцією. Такий спосіб виглядає як насильство над творчою людиною.

З огляду на дбайливу і старанну працю над кожним віршем, тяжко навіть поділити літературну спадщину Стефановича на початкову, зрілу та пізню. Він був настільки самокритичний, що ніколи не публікував не досить, на його думку, опрацьовані твори. Все ж таки вірші, написані в молодому віці, зраджують більшу свіжість сприймання, глибоке й тонке відчуття настрою образу або й красвиду, який він описує. І всі вони наче оповиті легким серпанком мелянхолії. Ось приклад:

Жабиний хор не дасть собі спокою,
Стави дзвенять, стави дзвенять-гудуть:
Не комишом вони, не осокою, —
Позаростали струнами, мабуть.

А місяць став і світить, як найнявся —
Тече вогнем, спадає, як роса . . .
Він через те так важко й підіймався,
Що стільки срібла ніс у небеса.

Вгорі горить, палає світлоликий,
Внизу гудуть, видзвонюють стави —
І ніч пливе під п'яную музику,
Облита сріблом з ніг до голови.

Прямо здається, що чуємо й бачимо цю чарівну місячну ніч, акцентовану алітерацією “с”. Або ще ось сліпучими барвами намальований образ заходу сонця:

Як півень червоний на сідалі,
Моститься сонце на заході спати.
У річку навіщось багато-багато
Бурякового квасу червоного вилили.
На церкві хрести — наче села багаті
З щирого золота вилили,
Щиро червінців одсипали — видали.
Не чули берези й не відали,
Як їм загорілися шати.
Кублиться сонце червонос спати
У хмарах на сідалі.

А ось зовсім аудіо-візуальний вірш падаючого листя:
Повторення “ш” у першій строфі імітує шум бурі:

Шуми і шелести, шуми і шелести
Хвилюю котять широкою . . .
Як розгойдалися ясени й берести,
Скільки в каштанах неспокою!

Клени рокочуть, кипить білокориця;
Буря — на кожному дереві . . .
Що тільки коїться, що тільки твориться,
Що піднялось у метелеві! . .

Сіються — в'ються — рояться метелики,
Сіються жовті з червоними . . .
Сад золотастої повен метелихи,
Сад захлинається дзвонами . . .

Улюбленою порою року Стефановича завжди була осінь. Її він описує часто і мальовничо, але завжди з перевагою синьої барви.

Побілила вдова Осінь свою хату,
А сягає її хата аж до неба,
Все прибрала — сісти спочивати б,
Та підвести синім стіни треба.

Розвела з тугою синьку густосиню,
Біля стін, десь понад обр'яями, ходить
І підводить синявою стіни,
Хороше підмазує — підводить.

Заспівав хтось про осінню синю далеч,
Комусь любо з нею, тужною кохаться —
Ще синіш підводить Осінь стала,
Ще миліша їй під співи праця.

У вірші „Осінь” автор називає осінь синьою княгинєю, а її прихід порівнює з бенкетом у княжому дворі; тут наво-

димо тільки першу частину вірша — написаного під народний склад:

Бенкетуй, молода княгинє, —
Поки сонце ще ходе радо,
Поки небо твое ще синє,
Бенкетуй, моя Ладо!

Хай несуть із комор на столи
Виночерпи і плододари
Твої вина, міцні, як смоли,
І садів твоїх дари.

Груди груш, винограду грона,
Сині сливи, гради тернини,
Гори яблук в огнях червоних
І рубіни рябини.

Та проси, господине гожа,
У гостину до себе друзів,
Та сідай, молода, хороша,
У веселому крузі.

Хай горять золоті брокати,
Хай цвітуть самоцвітні шати,
Хай шепочуть до злот шарлати
За столами у Лади.

Задзвенить, задзвоніте, згуки
І пісень і бесед веселих!
Хай із рук переходе в руки
Злотокований келих!

Хай спадають хвилини п'яні,
Як обдихані синім сливи,
Хай на балю твоєму, пані,
Буде кожен — щасливий!

Скоро зносиш свою пишноту —
Замість пурпуру вдягнеш мармур,
Вдягнеш срібло замісто злота, —
То ж цвіти не надармо.

То ж п'яні і п'яній, княгинє, —
Поки сонце ще ходе радо,
Поки небо твое ще синє,
Веселись, моя Ладо!

Тут не тільки алітерація, але й сполуки одної приголосної з різними голосними, а також уже зустрічаємо співзвучність слів, як “рубіни рябини” — а то й цілих рядків.

Перейдемо до поезій на історичні теми. У хронологічно-

му порядку до найстарших часів відноситься вірш: „Див кличет”, — Стефановичева інтерпретація „Слова о полку Ігоревім”. Тут відчувається непрониклива містерія давнини і разом з тим жах зловісних погроз Дива, якими повна природа на цілому просторі українських земель. Часто повторюється моторошна, принаймні у цьому контексті, літера “щ”.

Не пави кликнули, не мери, —
То в темряві лісів,
У пущах-нетрях, „вверху древа”,
Чорнокрилатий Див.

Сидить, крилатий, десь найвище
У хащах, у кущах,
І про нещастя кликом віщим
Стени оповіща.

Спливас кликами у захід,
Риданнями — у кров . . .
Гудуть: „недобрі в лісі птахи
Звили собі кубло . . . ”

Клекочуть клики у безкрає —
Шугає степом жах . . .
Десь древня баба кам'яная
Здригнулась на горбах . . .

Уже давно заснули пущі,
А чорний Див не спить,
А він все кличе, невсипущий,
А він рида — кричить.

Уже на заході пожежу
Давно хтось погасив,
Та котить, котить у безмежжя
Своє гукання Див.

Ридають клики серед ночі —
І з ними ніч рида.
Гудуть по селах: „знову хоче
Прийти якась біда . . . ”

Не хвилі, — гори море горне,
Почуло море клик . . .
Каспійське стогне, стогне Чорне,
І клубами — імлі.

Стряснуло Волгою — почувла . . .
Почули клик ридань —
Здрижали Сурож і Посулля
І в тьмі Тьмуторокань.

Далеко лине клекіт кліків —
І чує сторона:
І море чує їх і ріки,
І гори й низина.

І ось катастрофа битви на Каялі. Барто звернути увагу на стислість й ощадність вислову, на лаконічну мову, якою підсилюється драматизм дії:

І от шляхи, немов підлога,
Риплять од хижих орд,
І крик возів — хтось наполохав
Десь лебединий хор.

І от степи од злоступання
І стогнуть й стугонять,
І стріли осами од рання
До вечора сичать.

І не один шолом — надвоє . . .
І ломляться списи . . .
І ничуть трави під вагою
Червоної роси.

Глибоко з воями світ-Ігор
У темен степ зайшов —
І хилить половецький вихор
Князівську хоругвов . . .

Душа із тіла — наче пташка —
Й працює Птахолов . . .
Вода в Каялі — тяжка-тяжка,
Вода в Каялі — кров.

В цих рядках нарочито затримано деякі вислови з оригіналу „Слова о полку”, як, наприклад, „вверху дерева” або „ничуть трави”. Вони додають архаїчного забарвлення. Те саме можна сказати про короткі форми прикметників, як темен, замість — темний, тощо. Такі форми зустрічаються у Стефановича досить часто.

У вірші „Хрест” дає Стефанович надзвичайно могутній образ Іллі Муромця на роздоріжжі. Хрест символізує дороги зі сходу на захід та з півночі на південь, які скрещуються в Україні. Монументальній постаті Іллі Муромця відповідає монументальна форма віршу (п'ятистопний амфібрахій). Ось початкові чотири рядки:

В пустелі безлюдній вставш на дорозі укрутній . . .
Укопано стали сталеві копита коня . . .
Похмурий, безрухий, — мов з муру ти викут могутній;
Мов з муру ти викут, піднятий над заходом дня.

Доказом того, як Стефанович хотів та умів вчутися в дух епохи і передати його відповідним віршем, ритмом, звукогрою й стилем мови є поезія: „Богдана стрічають”. Тут описано тріюмфальний в'їзд гетьмана Богдана Хмельницького до Києва після перемог під Зборовом та Корсунем. На Софійській площі духовенство з хоругвами й образами вітає й благословляє гетьмана, спудеї Київської Академії читають спеціально на цю okazію написані оди. І ось наподобленням такого віршу-привіту починається твір Стефановича. Урочистої піднесена мова, пересіяна латинськими словами, справді нагадує помпезність бароккових тирад:

— „Ти Богом посланий Богдане,
Розбить кайдани лихолить.
Довіку люд не перестане
За Тебе Господа молити . . .”

— „Ти — Визволитель України
Із довголітньої біди.
З Тобою всюди ми полинем
Лише скажи, лише веди! . .

— „З Тобою всюди будем мати
Вікторію у боротьбі! . .
Ти — Український імператор!
Осанна! Гльорія Тобі!”

Як море те, народні лави,
Всі „слави” — у одну злились —
І дзвонами золотоглаві
Позахлиналися-зайшлись.

Цвінуть прапори синьо-злоті
І малинові хоругви . . .
Святі правиці із кіотів
Благословляють, як живі . . .

Грядеш до Софії святої
На білосніжному коні,
А за Тобою — Твої вої,
Орлята славної борні.

Квітками луть Тобі — дівчата, —
Квітки, вінки — куди не кинь —
І, щоб на них не наступати,
Іде танцюючи Твій кінь.

Грядеш . . . і ллється в душу сила
Із тисяч душ, із тисяч віч . . .
Які могутні, дужі крила
З Твоїх розкинулися пліч!

У голові Твоїй заблисли,
Прогнавши мрій неясних дим,
Такі великі, горді мислі,
Що сам Ти не повірив їм.

Вже не Москва і не Варшава,
Не за козаччину вже бій,
А Українська Держава
В уяві блиснула Твоїй!

Гуде, клекоче пишне свято . . .
Літають білі голуби . . .
І сиплють сонячнеє злато
Безкраї неба голубі.

Наскільки цей вірш відповідає історичній правді — справа не така важлива, але він дає величний образ Богдана Хмельницького в апотеозі слави і далекосяглих аспірацій.

З віршу „Крути”, який належить до новішої історії, наведу тільки кілька цитат; тут, наприклад, варта уваги така строфа, звернена до крутянських жертв:

Сходять нам ваші невгасні сонця,
Дзвонять серця ваші вічні,
Ваші квітневі, травневі серця,
Квітні посічені в січні . . .

У першій редакції було: „квіти посічені в січні”. Ще більш хочемо звернути увагу на гру слів і звуків, прикметні Стефановичеві, які якраз у цьому вірші дуже виразні. Інспірацією були рядки з одної революційної поеми Маяковського, а саме:

С Сталі-Литейного стали лететь —
Крики кровью окрашенные . . .

У Стефановича воно не таке сконденсоване і має цілком інакше значення, але гра звуків та сама — перший рядок розроблено окремо від другого:

Сталі — не стало. Зостався хрусталь.
Як з хрусталем проти сталі?

Другий рядок Маяковського: „Крики, кровью окрашенные” . . . вжив Стефанович як закінчення свого віршу; вони теж, розуміється, зовсім змодифіковані щодо змісту й функції, а саме: „Крикнули кровію Крути”.

Над цією грою слів і звуків Стефанович довго думав і працював. Журило його те, що кри-кро-кра Маяковського звучить інтенсивніше й пронизливіше, ніж його кри-кро-кру-

бо “у” має тенденцію спадати вниз і тим самим знижувати драматичний ефект.

Слід ще згадати також з історичної тематики сонет „Багряна піраміда”, написаний на смерть Петлюри. Сонет сам собою дуже складна форма вірша, що ставить поетам вимоги строгої дисципліни і точності думки й вислову. Пригадаймо сонет Франка, який прикликає до порядку поетів у цій ділянці:

Голубчики, українські поети,
Невже вас досі нікому навчити,
Що не досить сяких-таких зліпити
Рядків штирнадцять, і вже є сонети!

П'ятистоповий ямб, мов з криці литий,
Два з чотирьох, два з трьох рядків куплети,
Пов'язані в дзвінкі рифмові сплети, —
Лиш це ім'ям сонета мож хрестити.

Правда, вповні регабілізували сонет у нашій поезії неоклясики, головню Микола Зеров. Стефанович дуже захоплювався елегантним сонетом Мосендза під назвою: „Сонет сонету” (він у мене зберігається переписаний рукою Стефановича). Починається він так:

Улюбленець мій, різьблений сонет,
Коштовний подарунок з ренесансу . . .

Самому Стефановичеві, з його сумлінним і дбайливим опрацюванням кожного твору, форма сонету відповідала якнайкраще, і його сонети визначаються винятковою майстерністю. Є їх чимало, наприклад, „Волинські сонети”, „Сонети на античні теми”, „Шевченко”, „Шевченко і Гоголь” тощо.

У сонеті „Багряна піраміда” автор порівнює жертви, що їх принесла Україна у боротьбі за волю, до високої піраміди, вершком якої була смерть Симона Петлюри.

Від неї кров — сторіками сторік, —
Земля наскрізь гарячою просякла.
Вона встає, багряна, хмаросягла,
Уся — німий в пустиню синю крик.

Немов живий прокляттям дише лик . . .
Чиясь рука погрозою набрякла,
Возстала в твердь — і впала і залякла . . .
Десь увійшов ще глибше в груди штик . . .

А в висоті, на виклубині хмари
— Чорніш ночей нерукотворні мари, —
Влідий мов плат, у пурпурі від ран,

Весь у страсній незамкнутості зору,
Простерся вождь, недвижен, бездыхан,
Небострімку увінчуючи гору.

Вірш дещо тяжкуватий своїм символізмом і лаконічною й урочистою мовою, але піраміді так і пристало бути тяжкою.

Пригадую, що цей вірш Стефанович мав прочитати на жалобній академії Симона Петлюри, яку справляли в одній з найбільших концертних залей у Празі. І тут вийшла трагікомічна пригода. Стефанович не міг виступити на сцені, бо не мав відповідного одягу і звернувся до Хмелюка, поета-маляра, члена празької богеми, з проханням позичити одяг на цю okazji. Хмелюк одягу не позичив, але написав сатиричного вірша:

До мене по штани прийшов поет, —
Бо в бідолашного свої — подерті . . .
Немає в чому продирають сонет
На святі сприводу одної смерти.

Стефанович цей інцидент дуже довго переживав і гнівався на Хмелюка. Що ж до дирчання віршів — то це відповідало правді. Голос поета був низький і досить глухий, ковнір плаща завжди був піднятий довколо обличчя, і він бубонів у той ковнір щось абсолютно нерозбірливе. До того ж у Празі тоді взагалі була мода скандувати, рубати вірші, а не рецитувати; тому з авторських читань було тяжко щось второпати.

Справжню красу поезії Стефановича можна було відчувати, читаючи її, а не слухаючи його бу-бу-бу в ковнір. При цій нагоді хочу згадати, як ми з ним познайомилися. Я ще була в гімназії, коли мені попалися в якомусь журналі вірші Стефановича. Вони мені настільки сподобалися, що я через когось переказала Стефановичеві, що хотіла б з ним познайомитися. На другий ранок прибіг він переляканий на смерть, і ще за дверима почав благати, щоб я не відчиняла дверей і не дивилася на нього, — бо знайомство можна вести й через замкнені двері. Тоді ж, через щілинку, він мені подав такого вірша:

Коли гай на обрії квітне,
То здається очам,
Що розкішне царство блакитне
Розгортається там.
А наближ його володіння —
Десь подінеться синь . . .
Далечінь тому лише синя,
Що вона далечінь.

Пізніше він мені писав багато віршів, але цей перший мені таки подобався найбільше. Коли вже Стефанович трохи освоївся, то забігав до нас мало не щодня. Питав, чи немає нікого чужого, а тоді, стоячи коло дверей, щоб легше було втекти, читав якогось нового вірша. Ми, головню мій батько, мали завжди якісь зауваження. Поет терпеливо вислухавши їх — зникав, щоб на другий день повернутися з переробленою і виправленою версією.

Я ще була замолода й не занадто переймалася присвятами й віршами, але батько дуже любив „поетичні турніри”, тож заохочував, інтригував і підбадьорював Стефановича до писання. Десь уже значно пізніше, коли Стефановичеві було коло 40 років, батько почав його переконувати, що у зрілому віці пора переставати писати трьохstroфну ліричку, “тюрлю-тюрлю” за словами батька, а треба братися за серйозну творчість, розробляти якусь тему й переходити на епічний стиль, що вимагає інтелектуального напруження. Мовляв: Стефанович уже старий; свіжість почувань і вражень, необхідних для лірики — вже минула. Стефанович страшенно схвилювався, заметушився й не появлявся десь майже тиждень, — а тоді, на доказ, що старість ще далеко, приніс такого вірша:

Недавно стрінутому літу
Іще й не снівся листопад:
Як сонце плине до zenіту,
Воно не думає про спад.

А ці знаки на бронзі лику
І ця захмареність його —
Від чорних днів моїх без ліку,
А не від віку мойого.

За мною — галявини маю,
Та стільки маю я несу,
Що і жовтневую обмаю
І листопадову красу.

Батько, пригадую, був дуже задоволений, що спричинився до такого гарного вірша. Найбільша співпраця батька з Стефановичем розгорнулася над перекладами російських поем Шевченка. Вони обидва здавали собі справу з того, що перекладати Шевченка — незвичайно відповідальна й складна справа, яка вимагає великої уваги, обережності і глибоко-вдумливого підходу. Вони дискутували годинами, днями і часом ночами, підбираючи відповідні вирази, щоб ними віддати якнайближче стиль і характер Шевченкової мови. Часто навіть були схильні лишати слова оригіналу, як що це лише було можливе в українській мові. Знаю, що

подібні конференції мав Стефанович у цій справі з проф. Леонідом Білецьким, — з родиною Білецьких в'язала Стефановича довголітня дружба, і думаю, що в їх архіві повинні б зберігатися теж його автографи. Для прикладу перекладу Шевченка наведу тільки присвяту князні Репніній з поеми „Безталанний”, в оригіналі — „Тризна”:

Душі, з небес благословенній
Дано любить, терпіть, страждать.
І дар приречений, надхнення
Дано сльозами поливать.
Ви розумісте це слово! . .
Для вас я радо відложив
Життя буденного окови,
Священодіав я ізнову
І сльози в згуки перелив.
Ваш добрий ангел надлетів,
Обвіяв крилами і снами,
І тихозграйними річами
Про рай той мрії розбудив.

Не можна твердити, що краще ніж у оригіналі, але треба признати, що перекладачеві вдалося передати найголовніше, а саме те особливе, майже релігійне, піднесення з яким Шевченко відносився до духово-творчої праці.

Побіч цих поважних перекладів, до яких Стефанович ставився надзвичайно уважливо і в які вкладав увесь свій поетичний хист, щоб слова Шевченка прозвучали гідно й велично, — доводилося йому перекладати часом зовсім невідповідні речі. Треба сказати, що Стефанович страшенно бідував. Студентська стипендія від чеського уряду припинялася з моментом одержання абсолюторії в університеті, і люди лишалися без усяких засобів до життя, бо дозволу на працю чужинцям не давали. Тяжко було якось промишляти, тим більше таким як Стефанович, — непрактичним, „не з цього світу” людям, і він систематично вів напівголодне існування.

. . . „О, як добре мені, що оден,
І як легко мені, що голоден, — . . .

писав він про себе.

У нашій хаті склався про Стефановича такий анекдот: Прибігає якось ранком Стефанович, ми якраз снідаємо. — „Стефанович, випийте з нами кави!” — „О, ні, ні, я вже снідав”, — відповідає засоромлено скромний поет. — „Стефанович, коли ж ви встигли поснідати?” — Довга павза . . . — „Чи ви сьогодні снідали?” — „Ні, не сьогодні — позавчора”,

— нарешті признається він, і після довгих церемоній, випиває горнятко кави.

Трапилася йому пригода і в їдальні Українського Жіночого Союзу, що її в Празі скорочено-жартома називали УЖаС. Наші студенти працювали там кельнерами, а за це діставали харч, обід або вечерю. Кухню вели добрі господині і пекли там чудові пухкі пиріжки з м'ясом. І ось одного разу захотілося Стефановичеві пиріжка, і він почав торгуватися з господинями, щоб — замість вечері, дали йому одного пиріжка. Жінки уперлися, що цього немає в умові, і щоб він не каверзував, а їв те, що призначено. Пиріжка не дали, а від вечері Стефанович сам відмовився і залишив працю в УЖаС-і.

Але найгірша історія таки вийшла з перекладом. Один відомий хам, скандаліст і забіяка, що його називали Калістратом (справжнього імені майже ніхто не знав), замовив у Стефановича за 5 корон перекласти з російського бруденькі чотири рядки з нецензурним словом і поздоровленням на іменини. Зроблено це мабуть з метою познущатися над Стефановичем, бо сам же Калістрат відразу розтрубів по цілій Празі: мовляв, ось чим займається поет Стефанович!

Ми всі були страшно обурені таким приниженням поета, але що робити, — 5 корон були тоді для Стефановича великі гроші.

У пам'яті, як звичайно, затрималися найяскравіші й найгостріші враження. Одним з таким була трагічна подія, яка глибоко потрясла пражською еміграцією. Була це смерть молодого, тількищо з закінченими студіями, інженера Арсена Біднова. Його батько, професор Василь Біднов, був приятелем нашої родини. Це була надзвичайно добра у всіх відношеннях і якась неземна людина і визначна наукова сила у своїй галузі. Арсен, його єдиний син, приятелював з Стефановичем. У гарячий липневий день він пішов на пляжу — був дуже добрий плавець, — скочив у воду, і — вже не виринув . . . Це була страшна трагедія для батька, — мати лишилася на Україні і була підсудною в процесі СВУ.

Ми взяли велику участь у підготові похорону, а професор Біднов, винятково релігійна людина, просив мою маму зробити проєкт для напису на надгробному камені, де хотів мати слова: „Хай буде воля Твоя”. Стефанович написав вірша на смерть Арсена Біднова — короткого, стислого, лаконічного, уривчастого; але скільки в ньому болю й скорботи!

Нема й не буде Арсена,
Навік Арсена нема —
Над ним простерті рамена
Бронзовий хрест підійма.

На чорнім камені горя
Покори злото сія,
На чорнім злото говоре:
„Хай буде воля Твоя”.

На кінець дві колядки. Вони, нам здається, належать до шедеврів Стефановичевої поезії. У нескладному, на перший погляд у душі народної творчості вірші нарочито спрощеному стільки щирого, безпосереднього піетизму, така чудова картина, осяяна теплом Божої Дитини, яке промінює на затишну різдвяну містерію. А форма — то вже чиста музика:

Підлили в ляпаду масла,
Щоб ляпада не погасла,
Щоб світла з неба, ясна,
Та на ясла.

Біля ясел — Мати Божа,
Мати Божа, Панна гожа,
Панна чистая, хороша,
Наче рожа.

В яслах глянула, розквітла, —
І на мить немов осліпла,
Стільки впало в очі світла,
Стільки срібла.

„Тепле сіно, та не досить, —
Загорнути його в коси б . . . ”
Теплу ніч у Бога просить.
Йому Йосип.

Просиш, Йосипе, не всує —
Круторогі у хліву є, —
Нім — язик, та вухо чує:
Бог вартує.

Ось вони все ближче, ближче —
Сиві, гливі і які ще . . .
На дитину кожен дише,
Щоб тепліше . . .

Як ляпада повномасла,
Світить Панна любя-красна.
Повні срібла, світять ясла.
Ноче ясна!

Друга колядка написана раніше і, мабуть, на її основі розроблено попередню. Але й вона має свій особливий чар.

Свіжеє сіно, ясла кленові
Світла дитина . . .
Діва-Марія коси шовкові
Стеле для сина.

Сивий баранчик дише на Бога,
Біленький дише, —
Дишуть на Бога, щоби для нього
Було тепліше.

В пахощах тоне свіжеє сіно,
Світяться ясла.
В небі так зріно, в небі так синьо,
Ніч така ясна.

Поетична спадщина Стефановича, порівнюючи невелика і дуже розпорошена. У дві збірки ввійшла тільки незначна частина його віршів. Але все таки здається, що з-поміж усіх поетів празької групи якраз впливи Стефановича позначаються найбільше на творчості деяких поетів молодшого покоління. Може, це навіть не безпосередні впливи, а прямування, розвиток у тому самому напрямі. Наприклад, Богдан Рубчак: він так само уважно працює над віршем, виконує, викарбовує кожне слово; так само стремить до стислості, конденсації, синтетичності думки й вислову; і так само шукає звукової співзвучності. Ці подібності треба б докладніше простежити на матеріялі, бо це тільки наше припущення.

Моїм бажанням, пишучи цей жмут завваг і споминів про Стефановича, було показати його людське обличчя, щоб його ім'я не лишилось тільки одною з рубрик у літературній картотеці, а, що найважливіше, щоб Стефанович не став ще одним забутим поетом, яких у нас і так уже забагато.

